

FAN, TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI

ISSN: 2181-1776(E) | SJIF 2023: 6.907

O'SMANOVA DILOROMXON
ZIYODINOVNA

Andijon davlat pedagogika instituti doktoranti
dusmonova860@gmail.com
tel: +998994946681

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA BAHOLASH JARAYONINING AFZALLIKLARI VA TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRUVCHI, ADABIY-NUTQIY KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRUVCHI VOSITA SIFATIDA

Annotatsiya: Maqolada yosh avlodni tarbiyalashda boshlang'ich ta'lim fanlari o'qituvchisi hamda ta'lim va jarayon qanday bo'lishi kerakligi, bilimlar poydevori boshlang'ich ta'lim ekanligi, o'quvchilarning bilimini to'g'ri baholash, adabiy-nutqiy kompetensiyalarini shakllantirish juda muhim ekanligi, xalqaro tadqiqotlarga tayyorlab borish ishlarini boshlang'ich ta'limdan boshlash kerakligi, hamda allomalarimizning muhim asarlari avlodlarga qay darajada zarur qo'llanma ekanligi haqida yozilgan.

Kalit so'zlar: baholash, PISA, PIRLS, TIMSS, kompetensiyalar, mantiqiy fikrlash, mustaqil fikrlash, axborot, konstruktiv va interaktiv jarayon.

O'zbek xalqining ulug' allomalaridan biri Abu Rayhon Beruniy asarlarida yosh avlodga bilim berishning turli yo'llari va vositalari haqida tushunchalar berilgan bo'lib, ularni mustaqil fikrlaydigan, yangilik yarata oladigan qilib tarbiyalash xususida to'xtalib o'tgan.

Demak, yosh avlodni mustaqil fikrlay oladigan, yangilik yarata oladigan qilib tarbiyalash davr talabi bo'lib kelgan va davr talabi bo'lib qolmoqda. Chunki, davlatimizda amalga oshirilayotgan ta'lim to'g'risidagi barcha qonun va qoidalar yosh avlodni mustaqil fikrlaydigan va yangilik yarata oladigan qilib tarbiyalashga qaratilmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi “O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risidagi”gi 5712-son Farmonida 2030-yilga kelib PISA xalqaro dasturi reytingida jahonning birinchi 30 ta ilg‘or mamlakatlari qatoriga kirishiga erishish hamda xalq ta’limi tizimida ta’lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish asosida o‘quvchilarning o‘qish, matematika va tabiiy fanlar yo‘nalishidagi fanlardan savodxonlik darajasini baholashga yo‘naltirilgan ta’lim sifatini baholashning milliy tizimini yaratish vazifalari belgilangan.

Bu esa o‘quvchilarga bilimlarni berish bilan birgalikda, ularda mustaqillik, vaziyatni real baholay olish, mantiqiy fikrlash, axborotni saralash va undan oqilona foydalanish ya’ni olgan bilim, ko‘nikma va malakalarini amaliy qo‘llay olishga tayyorlash ustuvor vazifa hisoblanadi.

Boshlang‘ich sinfdan boshlab o‘quvchilarni xalqaro tadqiqotlarda yuqori natijalarga erishishlari uchun darslarni turli usullarda tashkil qilib borish har bir pedagogning zimmasiga katta mas’uliyatni yuklaydi. Shu bilan birgalikda o‘quvchilarni kreativ fikrlashga o‘rgatib borish, o‘quvchilarni bergan javoblariga ham e’tiborli bo‘lish kerakligini anglatadi.

O‘quvchilar bilan savol-javoblarni olib borayotgan vaqtda, ular xatolarga yo‘l qo‘yishlari mumkin bo‘ladi. Shunday paytda “Xato gapirding”, “Sizga 2”, “Shunu ham bilmaysanmi?” kabi jummalarni ishlatmaslik kerak. Aksincha, bola o‘z fikrini bildirdimi, xato bo‘lsa, “bir oz boshqacha fikringiz, o‘ylab ko‘ring” deb ularni yana fikrlashga undashimiz kerak. Bola xato qilib qo‘yishdan, tanbeh eshitishda qo‘rqib, loqayd o‘quvchiga aylanib qoladi. Bu holat o‘quvchilarni kreativ fikrlashiga to‘sqinlik qiladi.

O‘quvchilarni xalqaro tadqiqotlarga yani, 4-sinfda PIRLS matnini o‘qish va tushunish darajasini baholashda, TIMSS 4 va 8-sinflarda matematika va tabiiy yo‘nalishdagi fanlardan savodxonlik darajasini baholashda, hamda PISA 15 yoshli o‘quvchilardan maktabni tugatgandan so‘ng faol hayot pozitsiyasini egallashlariga imkon beradigan chuqur bilimga egalik darajasini baholashda yetarli ball to‘play olishlari uchun o‘qituvchi bolalar bilan ishlay olishi, ta’lim sifat va samaradorligini oshirish yo‘lida tinmay izlanishi kerak bo‘ladi. Shuning uchun 1-sinfdan boshlab har bir o‘quvchining kreativ fikrlashga o‘rgatib borish, har bir boshlang‘ich ta’lim fani o‘qituvchisining oldidagi dolzarb vazifasi hisoblanadi.

Tadqiqotlarga ko‘ra, 1-sinf o‘qituvchisining 80% xarakteri hulq atvori o‘sha sinf o‘quvchilariga o‘tar ekan. Demak, boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi har tomonlama bilimga ega bo‘lishi, o‘quvchilarni komil inson qilib tarbiyalay olishi kerak. Negaki, rad etib bo‘lmaydigan bir haqiqat bor – qilingan barcha sa’y harakatlar ohir oqibat

o'qituvchi mehnati orqali o'z natijasini o'quvchilarning yaxshi bilimi va hush ahloqida namoyon bo'ladi.

Agar boshlang'ich sinfda o'qituvchi o'quvchini harflab o'qishga o'rgatib qo'ysa, o'quvchi yuqori sinfda ham harflab o'qiydi. Bu xatoni to'g'rilash juda qiyin bo'ladi. O'quvchining harflab o'qishi natijasida matn mazmunini tushunishga qiynaladi.

Demak, "Baxt – saodatga erishuv va tug'ma qobiliyatlarning rivojlanishi o'z-o'zidan bo'lavermaydi, balki bu masalada qandaydir bir muallim yoki rahbarga muhtojlik tug'iladi.

O'zidan boshqalarga rahbarlik qilish, ularni baxt-saodatga erishuv darajasiga ko'tarish ham har kimning qo'lidan kelavermaydi. Kimda birovning baxt-saodatga erishtirish, zarur bo'lgan ish-harakatni bajara olishga qudratsiz bo'lsa bunday odam sira ham rahbar bo'la olmaydi." Abu Nosir Farobiyning "Fozil odamlar shahri" asarida shunday so'zlar yozilgan. Demak, o'quvchilarni bilimli qilib tarbiyalaydigan o'qituvchi o'zi yetarli bilimga ega bo'lishi kerak. Shu bilan birgalikda boshlang'ich sinflarda o'quvchilarning savodxonligini, fanlarni o'zlashtirishga aloqador o'quv-biluv ko'nikma va malakalarini shakllantirish, o'quv dasturida ta'kidlab ko'rsatilganidek, bolalarni o'qigan asarlarining adabiy estetik xususiyatlarini chuqur idrok etish, ularni tasvirlangan voqea-hodisalar mag'zini chaqish, muayyan xulosalar chiqarishga tayyorlash bolalarda yuksak axloqiy sifatlarni va nafosat tuyg'usini tarbiyalashda hech bir fan ona tili va o'qish fani vazifasini bajara olmaydi.

Shunga ko'ra, ona tili va o'qish savodxonligi darsi boshlang'ich ta'lim tizimida alohida o'rin tutadi. Qolaversa boshqa predmet darslarni ham ona tili va o'qish savodxonligi fanisiz tasavvur qilib bo'lmaydi.

Psixologlarning aniqlashicha, o'quvchilarni fanlarni o'zlashtirishi 200 ta omilga bog'liq ekan. Shundan eng muhimi o'qish malakasining egallanishi hisoblanadi.

Afsuski, 2020-2021-o'quv yilida o'quvchining nutqini rivojlantirishga xizmat qiluvchi o'sha yillari o'sha yillari o'qitilgan predmet "o'qish" fani 2-, 3-, 4-sinflarda 3 soatga tushib qolgan edi.

O'qish savodxonligi - jamiyat tomonidan talab qilinadigan va inson tomonidan qadrlanadigan yozma tilning shakllarini idrok etish va amaliyotda qo'llay olish qobiliyatidir.

Hozirgi vaqtda PIRLS ta'rifiga ko'ra, o'qish savodxonligi jamiyat tomonidan talab qilinadigan va inson tomonidan qadrlanadigan yozma til shakllarini tushunish va ulardan foydalanish, shuningdek, matnlardan turli shakllarda ma'no hosil qila olish qobiliyati hamdir.

O'qish savodxonligining bu ko'rinishi konstruktiv va interaktiv jarayon sifatida ko'plab o'qish nazariyalarini aks ettiradi. O'quvchining matn bilan ishlashi jarayonida

o'quvchi va matn orasidagi muloqot orqali o'quvchi ma'noni yaratadi. O'quvchi bu jarayonning faol qatnashuvchisi bo'lib, ma'no yaratadi, matn ustida mushohada qiladi.

Demak, xulosa shuki, boshlang'ich ta'lim bilimlar poydevori ekan. O'quvchilarni xalqaro tadqiqotlarga tayyorlab borish uchun o'qituvchi bilimli bo'lishi, o'quvchilarni kreativ fikrlashga o'rgatishi, matn ustida ishlay olishga o'rgatmog'i, baholashning samarali va qulay usullaridan foydalanishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

Boshlang'ich ta'limda zamonaviy pedagogik texnologiyalar. Toshkent. 2011. 12-bet.

Forobiy."Fozil odamlar shahri". Toshkent-2016.

Xalqaro tadqiqotlarda boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini baholash. Uslubiy qo'llanma. Toshkent. 2019. 6-10-betlar.